

ИЗЛАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ПРЕПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ :
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ :
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

УРЕДНИК : ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

НОЋ НА ЈЕЗЕРУ

ПОЉСКА ПРИЧА

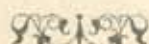
Ноћ царује... звезде дршћу; нигде више гласа жива,
У окриљу бајне ноћи све мамљиве снове снива,
Поветарац вале нија и шуморе брсне гране,
А крај ватре рибар прича стару причу на тенане:
На обале крај језера, као лептир када слеће,
Долазаше млада мома да набере лепо цвеће.
Кад изјутра јарко сунце на истоку сине чило,
Ту весело песма њена орила се тако мило.
Али једно јутро рано на обалу када стиже,
Из таласа језерових зелени се змај подиже.
Млада мома уздрхтала анђеоским својим стасом,
Докле змаје чисто плачно поздравиле њу људским гласом:
„Здраво да си, о лепото, што полазиш моје дворе,
„Што ти лице тако лепо као лице рујне зоре!
„Ја сам био краљев синак, лепшег не би ни сред раја,
„А богови рад лепоте створише ме тад у змаја.
„Жалтис ми је, мила, име, имах дворе од корала
„И вртове од бисера, али живим посред зала.
„Што ће мени силно благо и гомиле ћилибара?
„За што ми се опет тамо враћа моја слика стара?
„Све ми празно, немам среће куд погледам туге саме,
„Кад ни једна цура неће у језеро поћи за ме!
„О, лепото, сунце моје, неким чудом доведена,
„У таласе хајде за мном и буди ми драга жена.“
Поплаши се Егље млада и побеже своје роду,
Ал' опет је сутра нешто привлачило ту на воду.
Опет Жалтис вале диже и изд водом змај исплива.
Опет моли и преклиње и у двор је свој позива.
И кад треће јутро рано на језеро Егље дође,
Смилова се тужној молби и са змајем на дно пође.
Ту, у двору од корала змај са себе краљушт скиде,
И, к'о ружу лепу, мајску Егље дична момка виде.
У бисерним одајама ималоше много среће,
Па се срећни миловаше к'о са сунцем лепо цвеће.
Али круна правог миља онда их је тек сусрела.
Кад му роди до два сина и још ћерку к'о анђела. —
Једном Егље сети с' браће, језеро јој већ дотужа,
Да је пусти мало к њима ста молити свога мужа.
„Воро моја! иди с децом, и ја желим своје браће,
„Само хајде брзо натраг, јер без тебе Жалтис шта ће?

„Кад се вратиш ти именов зови мене кроз таласе,
„Ја ћу, срце, испливати, умиљате чућу гласе.
„Ал' чим видиш бистре вале да крваве крију пене,
„Знај, мртав сам на дну воде и не зови више мене.“
Оде Егље браћи својој, где је тако жељно траже,
А деци је заказала да ни једно ништ' не каже.
Кад је ноћца прва пала, месец сјао са висина,
У ливаде њена браћа старијег јој воде сина.
Тукоше га свакојако, на муке га међу разне,
Да им каже где је отац, ал' осташе жеље празне.
Јадно дете кука, плака, к'о под кором црвић пишта:
„Ујци слатки, пустите ме, ја вам не знам рећи ништа.“
А кад било друге ноћи, месец сјао са висина,
У ливаде на далеко, одведоше млађег сина.
Тукоше га свакојако, на муке га међу разне,
Да им каже где је отац, ал' осташе жеље празне.
Јадно дете кука, плака, к'о под кором црвић пишта:
„Ујци слатки пустите ме, ја вам не знам рећи ништа.“
Али треће, треће ноћи, одведоше ћерку милу,
И она им, шта ће јадна! испричала све на силу.
Брже браћа потрчаше к'о рисови наљућени
На језеро, змаја зову: „О, Жалтисе, ходи к мени!
И диже се талас грдан, и весео змај се јави,
А један га сад од браће бритким мачем брзо смлави
Вратице се немо кући. — Лепа Егље гостовала,
Ал' се сети свога змаја и сети се својих вала.
На обалу када дође поветарац гране свија
И шумори сетно, тужно и сребрне вале нија.
Она зове: О, Жалтисе! дршће вичућ' уморена,
Ал' у место љутог змаја крвава се јави пена.
Заплака се јадна Егље, заплакаше деца мала,
А богови у том часу јавише се преко вала.
Тада чудо учинише, а за спомен ових јада,
Те у јелу танковрху створила се Егље млада,
Млађи син јој јасен поста, а старији храст на дику,
А ћерчицу неваљалу створише јој у јасику.
Висока се свија јела и гранама грли воду.
А блед месец тихо шета по плавоме, чистом своду;
Ситне, алатне звезде дршћу, нигде више гласа жива,
У окриљу бајне ноћи све је немо, све почива.

4. фебруара 1900 год.

Душ. Никодић.

Београд

УЗ МЕСОЈЕЂЕ)

ЈАВНО ПРЕДАВАЊЕ

— Симо Матавуљ —

Госпође и Господо!

Од најстаријих времена, сви културни народи, поред верских и народних светковина, имали су дане намењене општем, јавном весељу. Тај део године звао се како кад и како где: — Тисисове светковине, Бахусова прослава, Празници сеница, saturnalia, carnavales, Fasching, — што се све слаже у значењу са смислом, који су Срби дали речи месојеђе.

Намера ми је да изнесем кратак историки преглед месојеђа у опште, па да проговорим о словенским и на по се српским обичајима овога дела године. Надам се, да ће вас предмет занимати, јер је у складу са расположењем, које вас је овде окупило.

Зна се, да су Асирци и Мисирци, још пре четири хиљаде година, имали месојеђе. Учени људи, који се зову асиролози и египтолози, не слажу се у схватању и тумачењу символизма разних обреда који су се за то време вршили али се слажу у томе, да су обичаји тих старовременских народа, према нашем војимању, били сувише непристојни.

Прелазим на Јевреје, ондашње мисирске робове. Без сумње, они су се угледали на своје господаре! Мојсије, храњеник Фараонове кћери, велики властелин мисирски, васпитаник њихових свештеника, доиста је морао учествовати у поменутих обичајима уз месојеђе. Зато, може бити, доцније, кад је свој народ ослободио од ропства, кад га је извео у пустињу, кад му је стао писати законе, одреди му начин како ће пристојно и људски проводити месојеђе. И ево како наређује:

„Петнаестог дан седмога месеца празник је сеница за седам дана Господу!.. За седам дана приносите жртве огњене Господу. Али петнаестог дана тога месеца седмога, кад саберете род земаљски, празнујте празник Господу седам дана. У први дан узмите воћа са лепих дрвета и грана палмових и врбе с потока и веселите се пред Господом Богом својим седам дана. И празнујте тај празник Господу сваке године, законом вечним, од колена до колена!..“

Као што знате, Мојсије умре у пустињи, а народ његов заузео обећану земљу, у којој тече мед и млеко. За колико је времена његов народ вршио његове наредбе, ми то не знамо. Али поуздано знамо, да се доцније опоменуо свих злех примера, који су његовим предцима били пред очима у Мисиру. То сведоче сви потоњи пророци. Међу њима страховити

*) Г Симо Матавуљ је читао овај свој рад на забави у „Грађанској Касини“ 19. ов м. Забава је била врло добро посећена, и бриљантно испала, управо много веселије и живље од свију прошлогодишњих. Ми сад радо публикујемо ово предавање г. Матавуљево ради оних, који нису имали задовољство, да само предавање из уста г. Матавуљевих чују.

Ур.

**) Трећа књига Мојсијева, гл. 23, стих 34—43.

Исајија грми: — „Да грешна народа! народа огрезна у безакоњу! семена зликовачкога, синова покварених!... Што ће ми мноштво жртава ваших? вели Господ, сит сам ових жртава! На кад гадим се!... На празнике ваше мрзи душа моја!...“

Пређимо у Грчку. Ту се месојеђе зваху: Бахусова прослава. Кажу филолози, да је реч Бахус постањем својим, сродна са нашим речима: подвиквати, ијукати. Бахус је био син бога Зевса и смртне жене Семене. Бахус, пошто одрасте, освоји Индије, па се настани у Мисиру, где научи људе како ће садити лозу и цедити вино, због чега почеше га светковати као бога вина, весеља и пролећа. А те светковине, већ у Мисиру беспутне, у Грчкој, особито у Атинама, прелажашу сваку меру. Сем осталог, слободно је било свашто говорити, чак и на богове хулити!

Бахусов култус пређе из Грчке у јужну Италију, али се није вршио јавно, него Бахусовци образоваше тајна друшта, највише по провинцијама, даље од Рима. Мало по мало, та друшта постадоше легла зликоваца, кривоклетника, фалсификатора и свакојаких безаковика. То најпосле дојади севату, те године 186 пре Христа, похвата и погуби неколико хиљада Бахусоваца, а указом забрани прославе вишког бога...

Римљани су имали врло много верских и народних светковина, а оне, које су сличне биле потоњим месојеђама, зваху се: saturnalia, т.ј. дани посвећени богу Сатурну.

Сатурн је био син Неба и Земље, а родом са острва Крита. Он се побуни против свога оца, протера га, па ослободи своју браћу, и сестре које отац беше отерао у јд. Кад то сврши, узео за жену своју сестру Реју и стаде владати, а договори се с њом, да не подижу ни једно мушко дете. И тако чим би се Сатурну родио син, он би га одмах појео. Али се Реји најпосле ражали, те стаде кришом гајити синове. И отхраи три: Јупитера, Нептуна и Плутона. Јупитер ставши на снагу, протера оца, а старац побеже у јужну Италију, у Ладијум, где упитоми народ и учини да процвета законитост, мир, правда и свака врлина.

По италијанским древним причама, Сатурн није био досељеник, него бог староседелац и велики човекољуб. Еле, време његова владања прозва се „златно доба“ и беше слављено у песмама и причама као време кад је на земљи био рај.

За спомен златнога доба, Римљани установише сатурналије, које почињашу седамнаестог децембра и трајашу више дана. Тада римски грађани слаху један другом поклоне, даваху сјајне гозбе и игранке. Робови су тих дана уживали потпуну слободу, ишли прерушени, носили господске хаљине, банчили по улицама улазили у дворове, чак за столом бивали служени од својих господара и отворено их исмевали!..

Тако је било стотинама година.

(Наставиће се)

*) Исајија, гл. 1.

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ХАЏИ РУВИМ

Архимандрит манастира Боговађе.

— Миленко М. Вукићевић —

(НАСТАВАК)

Ово сведочи како је било огорчено на Немце оно чисто и честито срце правога Србина, који је предан и цркви и вери и Богу и небу, али који жарко љуби свој народ. Да су се тако исто осећали преварени и они, која водише бригу о самом народу т.ј. кнезови и кметови, доста ће бити да наведем како се после тога рата при растанку са Михаљевићем осећао кнез Алекса Ненадовић. Када је Михаљевић позвао Алексу да остане у царској служби, он је казао да неће. А Михаљевић на то: „А зашто, Алекса, ти нећеш да останеш у нашега цара служби, пак ћеш скогo капетаном ванжирати, а заклео си се да ћеш нашем цару веран бити?“ На то Алекса одговори: „Истина је да сам се заклео да ћу му бити веран и против Турчина за слободу очевине моје војевати, и познато вам је да ја заклетве моје не преступам нити цара изневеравам и остављам, но цар оставља мене и сав народ српски, као његови стари што су наше прадеде остављали, зато идем натраг прако Саве, а немам писара и других учених људи, но ћу ићи од манастира до манастира и казивати свакоме калуђеру и попу да у сваком манастиру запишу, да више никад тко је Србин Немцу не верује.“ — Михаљевић: „Ћути, Алекса, да од Бога наћеш, чуће Немци, па ће те оловом залити.“

— Ја то Србину кажем, а не Немцу; а и Немцу ћу то исто казати и сваком.“ (Мемоари Проте Ненад. 34).

По доласку свом провео је четири године као игуман, а 1795. постаде Рувим архимандрит манастира Боговађе и ту остаде до смрти своје. О свом постављању за архимандрита бележи: „И тога времена постави се архимандритом во сеј светој обитељи од Митрополита Данила при игуману Василију (Петровићу) 1795 год. И нитко

¹⁾ Василије Петровић, игуман манастира Боговађе у устанку познат је под именом игуман *Жарко*. Био је добар јунак, и као игуман Боговађе помиње се 1791. Занимљива је смрт овога игумана. Прота Матија Ненадовић у својим Мемоарима на страни 250—251 (вадругино издање) прича свако: „Овај исти боговађски игуман Жарко 1804. год., кад смо на Врачар ишли, био је и он онда као је Карђорђе ишао у вече, на неку веру београдских Турака, да ће му капију отворити. (Хтели су га преварити и самога унутра упустити, пак капију затворити и све унутра побити. То се добро зна: да су Београдски Турци хотели мир с нама они би могли и сами дахије потући, јербо је много више Турака ерлија него дахија; но то је наговором ахија било да само преваре и унутра међу куће домаме.)

Жарко пошао је с м. Кад буду на Лауданову шанцу, види се Станоје Главаш са Жарком око једне хорбале

од мојега рода син или брат, ничто да има тражити здје веће манастирско (да је) или ове две књиге више речене. кроме на прочитаније пак возвратити у манастир“ Rad. I. стр. 184).

Као архимандрит провео је хаџија остатак свога живота. За то време шта је радио не зна се, али се може нагађати. Он је посматрао како Срби помажу Шиник оглији Мустај-паши, београдском везиру противу крџалија, ага и злих Турака, који се беху скупили као гладни гавранови у Видин и само чекаху прилику па да се дочепажу Србије. Чуо је за смрт Ранка Лазаревића из Свилеуве, чуо је за смрт митрополита Методија ит.д. Ова последња вест дарнула га је прилично и он остави овај запис о том догађају: „Љета 1801. Јануарија 26. удави београдски паша владику Методија; за његово нестројеније и безаконије уподоби се Фоки, мучитељу цару Греческому. Тога времена бист међусобна бран, Турци Видинлије цару непокорни, и много бист међусобно крвопротитије помежду их и бист скупо жито: пшеница 100 ока 18 гроша, а кукуруз 10 гроша.“ (навод по Протиним Мемоарима стр. 56 и 57.)

Године 1801. у јесен јаничари удавише Мустафа-пашу Шиник-оглију, а дођоше да господаре београдским пашалуком дахије и јаничари. Једни и други голи и боси, гладни и жедни, жељни товних коња и постављених ђуркова, а још више сувијех дуката, навалише „намет на вилајет“. За кратко време за непуне две години, они се наситише и напојише, оденуше у свилу и калифу, награбише блага и жутијех дуката Песма вели.

Код нас има у седам дахија,

„У свакога по магаза блага.

„Кака блага? Све мека дуката,

„А све пуста блага лежећег;

„У нас, браћо, четири дахије,

„Аганлије и Кучук Алије,

жуће од пиринча као тупа сикирица, коју ја повнајем. Станоје Главаш хтео је силом да му је са ункаша скине. (Ову хорбалу тј. тупу сикирицу игуман боговађски и ва Турака на седлу о ункашу свагда носио, ја добро знам). Игуман Жарко — јунак на Турцима се вије дао гавити, но их је превао и сикирицом оном тукао, — потегне сабљу и повиче „Около голићу.“ (јербо је си имао тако обичај често говорити кад хоће кога од себе да одбије; а у шали пређе с нама говорио нам је: „около голићу!“) — Станоје Главаш повиче: „Побратиме Борђе, ево калуђера са сабљом.“ — Он се прикучи да види шта је, а Главаш извади пиштољ на Жарка, а Жарко мане сабљом да Главаша удари да' промаши те Карђорђа мане и насече по сразу. Главаш и други опале пиштољима те игумана убију. А кад пиштољи пукну, онда сва војска повиче. Лагум, лагум!“ пак бежи натраг колико се скочити може. Овако ми је казао Милош Обреновић, који је онда био војвода са великим смејем казивао „сваки нам је, вели, скок од Лауданова шанца до у Мокри Луг по сто дуката вреде.“ И он и сва војска мртва је игумана благосиљала говорећи: „Жарко потибе, али сву нашу војску од срамне смрти изведе јер би нас Турци на њеној вери све потукли.“

„И у мене и Мула Јусуфа,
„У свакога има пуста блага
„Небројена по двије магазе...“

Многи и многи Србин томе се успротивио али дахије су сваку осиюну главу јатаганом по врату, ја ли у ланце и лисице или у тамнице, где се човек мрзне и од зиме скапава. Настадоше тешки и мучни дани за живот Срба. У то време дође још српским свештеницима и калуђерима за митрополита убица, који са рукама замоченим у крв свога добротвора седе на столицу архијерејску. Властољубив и до крајности среброљубив, стараше се да се дахиском помоћу одржи на митрополитској столицу. За то су се он и дахије међусобно помагали. Хаџи-Рувим није могао такве људе поштовати, а као виђенији калуђер морао се прибојавати и за своју главу. Тим пре што је још раније био у рату Аустрије с Турцима.

Мрзећи неваљале Турке и силедије, није требало да прође ни година дана од доласка дахија па да се Хаџи-Рувим завади са првим преставницима тих насилника Београдскога Пашалука. Године 1802. учини му нешто криво прњаворски субаша, он се завади с њим, тако, да није могао више да га гледа. Потужи се кнезу Алекси Ненадовићу и потражи да се тај субаша смени. Алекса не би у стању то учинити, а Рувим би принуђен да остави свој манастир. Остави Боговаћу и оде у Студеницу. То се десило почетком 1803. године. У Немањиној задужбини проведе до Ускрса исте године, па о Ускрсу оде у Свету Гору. У Светој Гори проведе до јесени 1803. год. За бављења Рувимова у Светој Гори, дахије су о св. Илији ухватиле оно писмо, које се приписује Алекси да га је писао у Земун аустријском мајору Митезару. Како је ту играла глава, а не зна се тачно ко га је писао, и Алексе се највише тицало, то они свале сву кривицу на Рувима, да га је он писао, мислећи, Рувим није ту и с тога му нико ништа не може. То је, истина, помогло за неко време, Алекса је био слободан. Но кад се старцу Рувиму досади потуцање по туђим манастирима и кад му се досади туђа кућа, прегрме и дође у Боговаћу, своје манастиру у јесен 1803. год. Долазак Рувимов учинио је живот Алексин несигурним. Чувши да је Рувим дошао, поручи му, да се што пре уклони из Београдскога Пашалука, као да остане и даље на њему сумња, да је он оно писмо писао. Рувим на ту поруку Алексину отпоручи му:

— Кажите ви кнезу Алекси нека сад бежи он; а ја сам доста бежао и скитао се. Не зна Алекса шта је туђа кућа и туђа земља... (види Поменик Милићевића стр. 776).

(Наставиће се)

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГ ОДНОСА

НОВЕЛА

Емила Роланда

Све сам опробала и окусила, али кроз све се то као црвен конач непрестано провлачила мисао: Сутра долази Цезар, само да имам свој beaujour!

Мермер и велике успомене нису мogle да угуше ову сујетну идеју.

Таке смо ми! Већина у мом положају, само што многе неће да признају!

Имаћемо три дана; за тим морам с тетком опет на Корзику. Ако време буде као данас појавиће нам се острво из мора у бакварно-љубичастом вечерњем руменилу и послаће нам у сусрет мирис преко таласа, слатко и чаробно — онај необични мирис за којим Корзи далеко од отаџбине жарко чезну помишљајући на своју изолу.

Волим тај Корзики парфим као да сам се тамо родила. То су макије што миришу, густо шибље. Спојен са дивљачном чари острва, мирис тај даје леп дует, ако се сме тако рећи — од прилике као довршен текст уз мелодију којој нема равне!

И наслоњен с вечера, на своју вилу, која сва блиста од новине, чита мој Пеладиио у Гетовом „Фаусту“, јер он је врло образован и заљубио се у немачки језик, што ја њиме говорим.

Ја бих се већ за њега удала, али не могу. Заузета срца често су непријатно имање.

За три дана...

Ах, само кад би било како желим да буде, и како се бојим да неће бити.

5. Маја

Дакле он стајаше на Понте Векију.

Тачан је увек.

У таким тренуцима увек чиним ово троје: фризирам се пола сата, јер он има особиту нежност за лепе коафире; мећем нов вео и попијем чашу јаког вина, које даје лепу боју.

Он не воли бледоћу — то допушта само себи.

Пуна храбрости оставим хотел. Али је храброст ишчезавала што сам ближе долазила. Проклињала сам целу ствар. То је увек тако кад ми он пође у сусрет, тада балансирам често на граници пакла и елисијума...

— Тереза, рече он, драга Тереза —

И тако даље...

6. Маја

Походио је тетку, позвала га је на ручак. Његова изненадна појава у Фиренци доводи је на погрешне мисли, она сматра ствар као свршену.

После ручка одвезли смо се у Гашине, тетка је необично разговорна, захваљујући asti-y spumante — он и ја ћутимо, посматрамо једно друго, Фиренцу игноришемо — лепу, цветну Фиренцу! Право варварство!

Тетка је причала по хиљадити пут како је дететом била с оцем у Фиренци, и како од тог пута ништа није запамтила осем мрке главе црначког кнеза, чији је споменик био на крају валеје. Како је, потом, као одрасла

девојка опет дошла и прво похитала овом детињем идеалу, и како се горко разочарала на погледу мусломана, који јој се сад учини као да је од чоколаде — један утонуо идеал!

На крају алеје стајао је црнац на достојанственом подножју, окружен расцветаним цвећем. Лево испод реда дрвета жуборио је Арно. Према нама поздрављала су нас брда у вечерњој одећи, зачу се музика, и коњаници и амазонке јурили су преко песковитих стаза.

Кад нас тетка није гледала пружао би ми он руку.

И опет прође кроз свет стари, слатки, пролећни занос, пролећна грозница, мајска болест...

Чезња и жеља још једанпут отворише очи у хиљаду душа — чезња за слатким лудилом великог заноса, жеља за загушљивим мирисом ма какве пролећне страсти каквог лудог сна, који се не снива никад тако лепо, као баш у мају...

Ја те волим и других месеца у години, али никад тако слатко и силно као у овом!

У децембру на пример, моја љубав према теби има нешто озбиљног премисања. Она пита понекад колико ти управо вредиш? Летњих месеца провлачи се кроз њу нека сетна изнуреност — мени је тала као да ми ти ниси баш тако преко потребан као у мају...

Септембар снажи највише моју љубав; тала она постаје одушевљена и певала би ти хиљаду дитирамба!

Али нежна и топла, скромна па опет дрска, у молбама, она је само у мају! Најбоља љубав то је љубав мајска! Она почиње тамо где осећање ослобођено сваке земаљске везе ваздушасто око тебе облеће као музика...

Мајска љубав је нешто најмузикалније у природи, али има људи који немају чуло за такву музику...

А ти припадаш њима!

7. маја.

Тетка нас је оставила саме да шетамо. Ишли смо дуж реке, с југра по хладовини.

— Је л' те рече он, свака врлош има своју нарочиту особину, која увек пада у очи и даје јој карактер. Тако је Фиренца на првом месту лепа. У свему има много тосканске хармоније. Погледајте само контуре ових планина! Меке су као љубавна песма; ништа није у њима херојско, ништа дрско; оне су нежне и умирују! То је град, који ласка осећајима. Како су солидне, богате и господске ове старе палате! Ништа од оних силних рушевина римских... Па то обиље цвећа свуда и стотине статуа по прозорима, и Лођија лен Ланци, зар није нешто најлепше што се може видети? Ноћу, кад изгледа као басна пуна духова, што је старо доба новом прича, или дању кад су ове статуе као очаране обасјане сунцем да чисто не смемо дисати да их не пробудимо. Фиренца је град моје душе. И заиста љубав није нигде тако лепа као у Фиренци. У Риму, на пример, љубав нам није ни мало потребна. Тамо се мисли и сувише занимају јаким контрастима. Фиренца је чисто створена за осећајно уживање. Шетамо се од лепоте до лепоте, и имамо за сваку љубавну мисао и времена и простора. Мислите ли и ви тако, Тереза?

— Не, одговорим ја, у Фиренци има тако много галерија, да се нема времена за такве површине ствари.

Љубави је место на острвима где нема Музеја, Катри, Корзика — то је земљиште за љубав...

— Вређате ме, Тереза, прекиде ме он.

Смејала сам се. Хвала Богу, што се у извесним тренуцима још могу смејати. Он не воли смех, као ни певање лавих песама, као ни Хајнеове последње акорде и све што је мало оштро или што опомиње на погрешан тон.

Он се не може од срца смејати. *Cin de siècle* — природе не могу то уопште.

Вратисмо се ћутећи у хотел.

По подне били смо у Сан-Минијато. Како је хладовина у овим црквеним просторијама после сунчане припеке! Код Аве Марија спустисмо се.

Пред нама је лежало пространо раскршће са Давидовим спомеником, тим ликом сјајне лепоте — како поносито стоји строги младић са тоболцем и гледа тако пркосно мрким очима доле у благословену долину! Како је све око њега радосно клицало овом дивном пролећу! Како преко кровова прозрачно прелећу дрктаве мрке сенке црквених торњева! Свуда мирис од мањонија и нарциса, слadak и диван.

— Шта вам је, Тереза, отишао срца једанпут. Та сте се променили, Тереза!

— Не, нисам.

— Ми се морамо објаснити, продужи он, било је нечега у вашим последњим писмима, што ме је силно узнемирило. — Тај архитект. —

— Ах, не говоримо о архитектима!

Наста запра. Олвезосмо се у хотел и умукосмо обоје.

Сам неће да се мноме ожени, а другом ме не уступа. Од његових писама треба да живим, од милости коју ми удели! Као да се гладно срце може наситити артијом за писма!

Први пут осећам да је то платонско удварње увреодливо за мене тако, као да га не смем више примати.

Ко сам ја у самој ствари? Једва лепушкаста девојка која добро пева, наследне виселе израви, која истина није никад чинида сувише добра, али ни сувише зла, прилично безазлена, и ако не од оне грубе наивности, за коју он никад није имао укуса, без родитеља и за то подесна за удваране, мало размажена добром тетком, са нејасним идеалом у срцу о нечем узвишенијем, што се никад неће остварити, и са одвећ незнатним имањем, да би то за Цезара имало вредности, због чега он никад неће жртвовати неке своје угодности да мене добије...

(наставиће се)

ХАЈДУК СТАНКО

ПО КРИТИЧАРСКОМ РЕЦЕПТУ Г. МОМЧИЛА ИВАНИЋА

написао

Радоје Домановић

I

Порекло и детињство

Чим се каже *хајдук* читалац мора и сам помислити да се Станко морао родити негде тако у Бечкерку или

Иригу. Тако и јесте. Овај витез из нашег устанка родио се тачно у Иригу (и ако, узгред буди речено, не мислим да тиме крњим важност Бечкереку) од врло имућних и угледних родитеља.

Мати Станкова Емица, бејаше жена оштрије нарави. Горопадно је викала по кући, грдила оца Станкова, правила „фертове“ владала добро оклагијом, којом се вежбала у борењу по леђима свог доброг мужа, а оца Станкова који бејаше професор (ваљда грчког и латинског језика) и веома је волео *јуначке* народне песме и науку о језику.

Посигурно се држи да племенити хајдук Станко није наследио ни једну црту од своје опаке и зле матере, која је немилеце злостављала и њега и оца му, од кога је по свој прилици и наследио стрпеливи карактер и племенити дух. На срећу његову, а и опште ствари мати му рано умре, те је његово васпитање у детињству остало само под утицајем његова кротка, блага и побожна оца, а све то имало је и доцније кроз цео Станков живот драгоцене последице.

Станко је дететом био слабачак, бледуњав, сув, протегласт дечко са прозрочним ушима, плавом, увек набренованом, свиластом косицом и као небо нежним плавим очима, које вас увек гледе са неком сетом. Покрета је био кратких, тихих, кад иде кроз кућу (нарочито кад папа чита какву стару књигу) па бисте рекли да је Станко са оном својом вижљастом, прозрочном појавом пре дух него дете. Е, али и класично васпитање оца његова, држим, доста је томе фином кретању помагало.

Једним словом дете без замерке: кротко као јагњенце и мирно, мирно, Боже, што но реч као бубица.

Друга се неваљала деца јуре улицама, кад се пуне из школе, гађају каменицама, туку и каква још не чине чуда и покорје. Станко брижљиво покупи своје књижице, пољуби свога доброг учитеља у руку (он га је много волео и увек би га нежно помиловао по плавој косици) па тихо, кротко, ногу пред носу, гледећи преда се, право својој кући. Права очина крв: ако би у путу угледао мравића или бубицу (а као послушно дете гледао је преда се, да се не спотакне) он ће је пажљиво обићи слишавајући се узгред и шапућући смирено: „*nulla salus sine virtute, nulla virtus sine labore*“. Код куће остави пажљиво своје књижице и седне за *јауза*, што бејаше парче *милхброда* с млеком или кифлица са мацуном од шипака. (Никад кад једе не измрви). После јаузна узме своје књижице и затрепери његов меки, нежни гласић, којим прочитаваше лекције. После дневних лекција из јуначких народних песама најрадије понављаше стих:

„А злат-тан му лит-тар под-дзвецује“... (како он то изговараше).

„Права моја крв!“ изговорио би сав срећан отац његов гледајући сина и с поносом мислећи сигурно како се у њему развија будући *витез*.

Наравно да је овако нежно, фино дете морало много пропатити од разуздане дечурлије.

Јела ред неко у школи од другова знајући Станка и његову „упечатљиву душу“ (како је отац о њему говорио) доноси у школу миша завијена у неку мрежу од танке жице па га баца пред Станка. Станкови танани

(што рекао неки) нерви не могаху издржати тај грозни варварски и изненадни препад и он дрекну и паде онесвешћен као свећа. Подише га водом, трљаше сирћетом и кад га једва мало опоравише однеше га кући. И сам је учитељ лично отишао и испричао оцу Станкову овај немили догађај.

— Да, да, упечатљиво дете, нежна душа — шапућаше отац с поносом. Учитељ то потврди.

„А, тај ће вам то одболовати! То је велики потрес за овако осетљиву природу... Да, да тај ће одболовати... Ни мање ни више: права моја крв, права моја крв!“ заврши отац Станков поносито и помилова синчића по бледу челу.

То је био један од многих немих догађаја из детињства Хајдук-Станкова. И заиста оболовао је он ту варварску, свирепу шалу свога друга, управо недруга.

А и како би поднео тако што. И јесте он права очева крв, јер и један и други окретаху главу кад би момак клао пиле за ручак и стресу се нервозно од главе до пете. А већ пуцањ из пушке могао је имати тежих последица за танане нерве старог класика и његова сина, те мекане, племените душице.

Што је главно Станко је показивао врло велика дара и наклоности за учење класичних језика. Још док су другови његови срицали букваре он је већ знао изузетке за трећу деклинацију, а у томе је ваљда први зачетак идеје да се доцније одметне у хајдуке.

Учитељи су га хвалили због одлична учења и при мерна владања, добијао је и награде на крају школске године, а отац се поносио.

*

Растао је тако мали Станко под нежним старањем свога доброг оца у богатој кући, пуној изобиља, васпитаван за велики позив племенита јунака. У образовању ништа му не сметаше што га је често мучио његов нежни стомачић кад би се прејео мушкациона или палачинки што врло радо јеђаше.

II

Бурни догађаји у младости Станковој

Још онај страшни догађај са мишем, који се догоди у најранијој младости хајдук-Станковој јасно је обележио трновиту и мучну стазу којом ће поћи овај наш јунак кротким кораком, још то бејаше страхан преданак немих бура и вртлога, које очекиваху ову трагичну личност на усколебаноме мору његова живота. Е, али: „свет је овај тиран тиранину, а камо ли души благородној“ као што беше душа младога Станка. Тешко је он подносио злу судбину, јер то бејаше нежна природа, која се као каква ретка племенита биљчица одгаји, уз пркос непогодну климату, у саксији класичног образовања (како би се изразио, бар тако држим, г. Момчило).

Али, Станко је добро знао ону славну изреку, коју толико пута понављаше: „*nulla salus sine virtute*...“ и то му је, уз темељно знање изузетака за трећу деклинацију давало истрајности нове снаге да корача и даље мирно и кротко по оштром трњу, што му га немила рука зле судбе по стази живота стере...

*

Израстао је младић бледа мршава лица са сетним, болећивим осмехом и сањалачким, подвученим, управо дремљовим очима, под којима су плави колуту чак до јагодица. Од темељног изучавања класика лице му добило некакав чудан израз, као лице у болесника који попије отужан лек. Повисок, танак са уским грудима, и плава накудрана коса пада по белу таначку врату, на коме се примећује како некако тужно трепере дамари. Кад се креће изгледа као да с муком пробија ваздух, те чисто видите како запиње и ногама и рукама, десно раме укосо и подигне, цело се тело гиба и увија с мучним напором. Чим је влажно време, или дуне ветрић, ил' пропрска летњз кишица, Станко би одмах метуо белу свилену мараму на уста.

Леву руку при ходу умео је елегантно кретати, а на тој руди баш бејаше прстен (са скупоценим каменом) на малом прсту, на коме је Станко напустио нокат да израсте много дужи од осталих, па га лепо и чисто држи и дотерује на шпич. Као што су многи знатнији људи имали своје навике тако је и он волео у друштву стругати малим ножићем са седефским корицама свој нокат.

Госпоцко одело на њему подсећа од некуд човека на оне стихове:

„Каква ј' красна Кајица војвода“

У каквом ли госпоцком оделу. Наравно његово одело не бејаше оно средњевековно као на Кајици, већ много модерније и одговарало је њему и његовој појави.

На глави му цилиндер, што се сија кано сунце јарко; на плећима жакет са другим репом, на прсима бели уштиркан прсник широко разрезан, те се на грудима блиста бела као снег пеглана кошуља са порупчићима; око врата крагна од румбургерског платна, такође круто упеглана, а повисоко уздигнута те чисто полупире главу држећи је под брадом, да не би јунаку клонула, преко крагне свилена машна розе боје елегантно везана и лепрша од најмањег поветарца, те „казује од куд ветар пуше.“ На Станку су дивне панталоне од најфинијег штофа; на ногама лаковане ципеле са шкрипом а преко њих камашне, на руци му брилијантски прстен пред којим се види писати и читати „у по ноћи кајно и у подне“ под мишицом држи витки штапић са сребрном држаљом и сребром поткован „што но га је јунак куповао у Иригу у најжешћој болти“; у руци му рукавице од јеленске коже, а о врату виси лорњет од биљура.

Како је необично волео народну поезију, која је на његову младу упечатљиву душу имала много утицаја, то одушевљен песмом о Страхинићу бану и карактером овог великог, племенитог јунака изабра најјуначнију црту његову, те и Станко жуђаше још од ране младости да води за собом пса као и Страхинић свога Карамана. И ту је жељу остварио, те набави жуто неко псеташице са кривим ногама само га не прозва Караман, већ именом омиљеног му песника грчког: *Омир*. Набави своје Омиру и златан литар и посребрен ланчић на коме га води кад шета јунак тротоаром и тада са заносом понавља шапатом оне своје најмилије стихове: „а злат-тан му литар под-двезцује“.

Али чудна је игра судбине: у колико Страхинићу бејаше жути хрт Караман од велике помоћи у толико

жуто псеташице Станково Омир бејаше овоме узрок многих зала. Тај поступак и остварење велике идеје да води за собом псеташице са златним литром бејаше управо трагична крилица нашег племенитог јунака.

Његово псеташице бејаше као и он сушта благод и кротост; ако не иде са својим господаром оно би дремало и „грија се мирно спрема сунца,“ а када шеће с господаром по Иригу увија се и презв од сваког шума. Регне л' његод украј пута псето, или ако што јаче лупи, Станко се нервозно стресе а Омир задре кривим ножицама и затегне вратић о ланцу па зацвили као гуја љуга. „Жао Станку претила Омира“ па извади путер-кифлицу, те му ла да га мало разгали и поћу даље.

Мало који дан да се не деси тако по какав буран догађај у шетњи Станковој. Знао је Станко увек шта га чека чим се са Омиром појави; знао је он да Ириг никад није миран, већ да ће увек наићи на страшне заседе од равуздане дечурлије са каменицама. (Деца су уживала да плаше Станка и Омира) или каквих крупних паса, који нападну дивљачки на нежног кривоног Омира. Знао је он све то, али га то подсећаше на оне заседе кад је од Вадра Тодоре проводио сватове кроз морску отоку, која никад није „без хајдука ил' без мрког вука.“ И он је као трагичан јунак ступао отворено и смело својој судбини; све га то, дакле, није могло одвратити од шетње после дугог читања и размишљања о патњама и ропству српског народа.

„Види му се мријет му се неће,

Ал' јест нешто што га напрод креће“

Једног дана шетајући тако сусрете се с г-ђицом Розом, ћерком такође отмених и богатих родитеља. Скиде Станко цилиндер, поклон се дубоко и нежно принесе устима прстиће румене ручице Розине изговорив: „Кис ди ханд гнедигес фрајлајн.“ Омир леже крај његових ногу и дремаше дакћући с исплаженим језичићем, а Станко подигао рамена, искривио главу у страну подвучао очима, лице му као после попијена отужна лека, чапка лорњет, цупка левом ногом коју је мало савио у колену, маше рукавицама, кашљуца по кашто ситно, фино, а при том меће свилену мараму на уста, смешка се и заносно облизује усне језиком при чем мало зажмури, а г-ђца на сличан начин стоји према њему. Разговор се води нежно, слатко, мило, док од једном груну изненадно неки рундов и докопа за врат Омира. Запишта и зацвиле Омир, врисну Роза и покри лице рукама, Станко испусти ланац па закука. Умешаше се и несрећна дечурлија, те почеше тући псе каменицама, искупи се силество још паса и залајаше са свију страна, направи се читав лом и урнебес. Роза загреће низ пут преплашена, Омир се кукавни у бежању заглавио на једну рупу под неком тарабом куда „шћаше да утече“ пси га напали са свију страна, а каменице лете на све стране. Пишти Омир као змија љуга а Станко раширио руке па кука из гласа и виче за помоћ. У једно време обрван жалосћу за Омиром хтеде јурнути у борбу и употребити свој онај штапић, али му сени мисао кроз главу, да он који се спрема за позив племенита хајдука (та га мисао већ бејаше поодавна обузела) мора бити узвишен у своје осећању над обичном масом и рука му клону,

а сузе сажаљења према Омиру покапаше његове бледе образе и он стајаше храбро и непомично сред тог бојног окршаја.

„Права моја крв“ узвикнуо је већ изнемогао од старости отац његов, кад Станко после многих таквих доживљаја, паде у постељу и мораде у скоро отићи у бању да опорави своје нерве истрошене у мучној борби његове бурне младости.

(наставиће се)

ЗАНИМЉИВЕ СИТНИЦЕ

Трава од градушке — *Вилина Метла*, — Spargel — Asparago — Asparas — Већ сами низ ових пет назива кад сваки уочимо по значењу и један за други вежемо, казује куд се циља са овом белешком и доводи нас до занимљивог једног закључка.

Да их редом аналишемо.

а) *Трава од градушке*, то је биљка, коју народ у околини Ниша нерадо тамани по својим усевима, а нарочито по виноградима, јер јој приписује моћ, да она својим присуством отклања, растерује тучне облаке од усева а нарочито од винограда.

б) *Вилина метла*, *вилина метлица* то је та иста биљка, којој народ у другим крајевима, рецимо у Стигу, исте особине приписује и радо је гледа по усевима и виноградима док их тамо беше.

в) Spargel — иста биљка зове се немачки. Отуда је преко оностраних Срба продрла и у нашу модерну кујну са тим немачким именом. Модерни век зна само њу да употреби за гурманске цели, а за њене вилинске и добротворне особине слабо мари да разбира.

г) Asparago — зове се иста биљка латински. Чак је и у науци позната под именом Asparago officinale, и садржи у себи нарочито хемијско, у природи скоро јединствено, ту само нађено до сад једињење: Asparagin.

д) Asparas — то су у санскриту прослављене, код старих Индијанаца нарочито поштоване и омиљене небесне лепотице, девојке, виле, која људима а нарочито одличним јунацима и владоцима указују своју помоћ у њиховим предузећима и добра им желе и чине у драмама славнога Калидазе; како у дивној Сакунтали тако и у божанственој Урвази те аспаре врло важну улогу играју. Читралека, Пријамвада, Аназуја, Рамба и друге, ту су сваки час да вилинским својим присуством нарочито чар проспу на радњу и сцену. Читралеке, најлепша од свију, најприснија је другарица божанствене Урвазије, коју громовник Индра поклања честитом јунаку и краљу Пурурави за његову помоћ у борби против злих демона. Урвази као небесна Аспара заљубљена до ушију у божанственог краља силази на земљу и доноси собом рај своје мужу. Читралека је сваки час око ње, као што Пријамвада никако не оставља нежну и дивну Сакунталу,

невесту другога краља Душанте, чије нас име тако пријатно потсећа на име нашега најсилнијега цара Душана. Пријамвада је нарочито ту да сваком згодом пријатну реч за утеху брижној Сакунтали изговори. Њена другарица Аназуја нарочито то и наглашава и кад Пријамвада посматрајући плачну од мужа остављену Сакунталу говори:

Гле, Аназујо, наше миле сестре,
На леву руку наслонила лице
И непомична стоји као кип
У мислима код мужа боравећ, —

Аназуја јој вели да јој то тако лепо стоји што увек уме по штогод лепо и пријатно да каже, као што јој и само име то казује.¹⁾

Да се сад вратимо, објаснивши све оне називе, њима самима, да их доведемо у везу и да начинимо наш закључак.

Па то је и једно и друго већ готово.

У српском народу и језику сачувао се мит везан за траву, за биљку, која је постала символ самога мита. Име само првобитно изгубило се, виле које, засебно од тога, чине и код нас добра људима и нарочито нашим прослављеним јунацима, не зову се више Аспаре; тај назив се давно и давно изгубио.

У латинском језику, за срећну спону ових наших закључака очувало се вилинско име везано за саму биљку. То исто казује и немачки назив. Тамо није мит везан за биљку као код нас већ само име. Тамо се мит изгубио, име се сачувало.

У санскриту пак, као праизвору свему томе, или у опште као најближој слици правом прамиту сачувао се мит у чистом и апстрактно божанском облику, без символисања у једној земаљској биљци. Али је предмет и тамо и овде један исти, идеја иста, порекло исто.

Наша вилинска метла, на а трава од градушке то је дакле била у време нашега митскога живота биљка посвећена вилама Аспарама, па се у тој посвети очувала у свежем поштовању и дан данашњи у народу после толико хиљада година, док је спомен на само вилинско име Аспара давно и давно ишчилио из народног предања. —

Нека ме лепа Читралека сачува и закрили од ваших замерака драги читаоци и од ваше повике, да сам са овим закључцима далеко забасао. Ја верујем, да она то може, као год што непогоду нашем, појезије пуном народу, може да отклони од његова усева. А лепорека Пријамвада нека ме умудри да вам у пркос што год овако необично поиспричам.

Д-р. Н. Ђорџић

¹⁾ Пријам-вада, пријатна вест, пријатно веда, пријатно приповеда, лепорека.